

PSIXOLOGIYANING ASOSIY VAZIFALARI VA TADQIQOT YO'NALISHLARI

Baxramova Shaxnoza Arifovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Jismoniy madaniyat fakulteti

Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17785411>

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fanining asosiy vazifalari va zamonaviy tadqiqot yo'nalishlari ilmiy-nazariy manbalar asosida tahlil qilinadi. Psixologiyaning tavsiflash, tushuntirish, bashorat qilish, korreksion hamda boshqaruv vazifalarining mazmuni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Psixologiya, psixik jarayonlar, tadqiqot metodlari, kognitiv psixologiya, neyropsixologiya, pedagogik psixologiya, ijtimoiy psixologiya, shaxs rivoji, eksperiment, psixodiagnostika, psixokorreksiya, ilmiy tahlil, bashorat, psixologik vazifalar.

Kirish

Psixologiya fani inson ongining tabiati, xulq-atvori, individual va guruhviy faoliyatning mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganadigan murakkab va ko'p qirrali ilmiy yo'nalishdir. XX asrdan boshlab psixologiya mustaqil fan sifatida shakllanib, o'zining tadqiqot predmeti va metodologik asoslarini aniq belgilab oldi. Bugungi kunda psixologiyaning vazifalari faqatgina ruhiy jarayonlarni tushuntirish yoki tasvirlash bilan cheklanmay, balki shaxs rivojini boshqarish, psixik jarayonlarni prognozlash, ijtimoiy munosabatlarni optimallashtirish kabi amaliy sohalarini ham o'z ichiga oladi. Zamonaviy psixologiyada multidisiplinar yondashuv kuchayib bormoqda: neyropsixologiya, ijtimoiy psixologiya, kognitiv psixologiya, ta'lim psixologiyasi, klinik psixologiya va boshqa yo'nalishlarning rivojlanishi natijasida tadqiqotlar yanada chuqurlashdi.

Maqolaning maqsadi — psixologiyaning asosiy vazifalarini ilmiy manbalar asosida yoritish, shuningdek, zamonaviy psixologiyada qo'llaniladigan tadqiqot yo'nalishlari va metodlarini tahlil qilishdir.

Psixologiyaning asosiy vazifalari

Psixologiya fanining vazifalari uning tadqiqot obyekti — inson psixikasining murakkabligi bilan belgilanadi. Tadqiqotchilar tomonidan tasniflarda farqlar bo'lsa-da, ilmiy adabiyotlarda psixologiyaning quyidagi asosiy vazifalari keng e'tirof etilgan.

Tavsiflash (deskriptiv) vazifasi

Tavsiflash psixik hodisalarni ilmiy asosda **kuzatish, aniqlash va tasvirlash** jarayonidan iborat. Bu vazifa psixik jarayonlarning tashqi belgilarini aniqlash, ularning struktura va tarkibiy elementlarini belgilashga qaratilgan. Masalan, idrok, diqqat, xotira, tafakkur, hissiyot kabi jarayonlarning tashqi ko'rinishlari dastlab tavsiflovchi metodlar yordamida o'rganiladi.

Tavsiflash psixologik tadqiqotlarning birinchi bosqichi bo'lib, u holda shaxsning psixologik portreti, xulq-atvor modeli va individual farqlar aniqlanadi (Myers, 2018).

Tushuntirish (eksplanator) vazifasi

Tushuntirish vazifasi psixik jarayonlarning **ichki mexanizmlarini**, ularni yuzaga keltiruvchi **omillarni aniqlash**, psixik hodisalarning tabiiy va ijtimoiy asoslarini ochib berishga qaratilgan. Bu bosqichda psixologiya shaxsning xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatadigan biologik, ijtimoiy va psixologik omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qiladi.

Masalan, shaxsda stress holatining shakllanishi — endokrin tizimdagi o'zgarishlar, kognitiv baholash jarayoni va ijtimoiy bosimning kombinatsiyasi bilan izohlanadi (Lazarus & Folkman, 1984).

Bashorat qilish (prognostik) vazifasi

Psixologiya shaxs xulq-atvori va psixik jarayonlarning **kelajakdagi rivojini oldindan aytish** imkoniga ega. Bu vazifa ta'lim, klinik psixologiya, yosh davrlari psixologiyasi, kasb tanlash psixologiyasida muhimdir.

Masalan, o'quvchining boshlang'ich sinflardagi o'quv faolligi uning kelajakdagi akademik muvaffaqiyati haqida prognoz berishi mumkin. Shaxsning emotsional barqarorligi uning kelajakdagi stressga chidamliligi haqida ma'lumot beradi.

Amaliy va koreksion vazifa

Psixologiya fani ilmiy natijalar asosida inson faoliyatini rivojlantirish, koreksiya qilish, moslashtirish va optimallashtirishga xizmat qiluvchi **psixokoreksion, rivojlantiruvchi va maslahat beruvchi dasturlar yaratadi**.

Bunga quyidagilar kiradi:

- psixologik treninglar (kommunikativ, liderlik, stressni boshqarish);
- oilaviy va pedagogik maslahat;
- shaxs rivoji uchun koreksion mashg'ulotlar;
- psixoterapevtik dasturlar.

Nazorat va boshqaruv vazifasi

Psixologik bilimlar asosida inson faoliyati, ijtimoiy munosabatlar, ishchi jamoalarda psixologik muhitni **boshqarish va tartibga solish** mumkin. Bu vazifa menejment, marketing, ta'lim va ijtimoiy psixologiya sohalari bilan bevosita bog'liq.

Masalan, tashkilot psixologiyasi xodimlarning motivatsiyasi, ish unumdorligi va jamoaviy munosabatlarni boshqarish bo'yicha ilmiy asoslangan usullarni ishlab chiqadi.

Psixologiyada tadqiqot metodlari

Psixologiya ilmiy fan sifatida o'zining empiric va nazariy metodlariga ega bo'lib, ularning har biri psixik jarayonlarni chuqur o'rganish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Kuzatish metodi

Bu metod psixik hodisalarni tabiiy sharoitda, aralashuvsiz kuzatish asosida o'rganadi. Kuzatish pedagogik psixologiyada o'quvchi xulqining dinamikasini tahlil qilishda keng qo'llanadi.

Eksperiment metodi

Psixologiyada eng ishonchli empirik metod hisoblangan eksperimentda tadqiqotchi muayyan sharoit yaratadi va o'zgaruvchilarni boshqaradi. Kognitiv psixologiya, neyropsixologiya, motivatsiya psixologiyasida bu metod keng qo'llanadi.

Test metodi

Testlar — o'lchovlarning standartlashgan shaklidir. Ular yordamida shaxsning qobiliyatlari, intellekti, emotsional xususiyatlari, kasbiy mosligi aniqlanadi. IQ testlari, kreativlik testlari, shaxs testlari (MMPI, 16PF) ilmiy ishonchliligi bo'yicha yuqori baholanadi (Anastasi & Urbina, 2010).

Suhbat va anketa

Bu metodlar insonning ichki kechinmalari, motivlari, qadriyatlari, ijtimoiy qarashlari haqida chuqur ma'lumot olish imkonini beradi. Psixoterapevtik amaliyotda suhbat asosiy metodlardan biridir.

Biografik metod

Shaxs hayotiy yo'lini, rivojlanish jarayonini o'rganish uchun qo'llanadi. Tarixiy psixologiya, pedagogik psixologiya va yosh psixologiyasida samaralidir.

Psixofiziologik metodlar

Neyropsixologiyada EEG, fMRI, PET kabi apparatli metodlar psixik jarayonlarning neyrofiziologik asoslarini o'rganishda qo'llanadi. Bu metodlar ong, idrok, diqqat, emotsiyalarni tadqiq qilishda muhim o'rin tutadi (Gazzaniga, 2019).

Psixologiyaning zamonaviy tadqiqot yo'nalishlari

Kognitiv psixologiya

Kognitiv psixologiya insonning aqliy jarayonlarini — idrok, xotira, tafakkur, qaror qabul qilish jarayonlarini ilmiy asosda o'rganadi. Raqamli texnologiyalar rivoji bilan bu yo'nalish sun'iy intellekt, neyron tarmoqlar, kompyuter modellari bilan integratsiyalashgan.

Neyropsixologiya

Neyropsixologiya miya faoliyati va psixik jarayonlarning o'zaro aloqasini o'rganadi. Bu soha xulq-atvor va kognitiv jarayonlarni miya strukturalari bilan bog'liq ravishda tahlil qiladi. Zamonaviy neyropsixologik tadqiqotlar miya plastiklik, emotsional regulatsiya, nevrodegenerativ kasalliklar bo'yicha muhim natijalarni bermoqda.

Ijtimoiy psixologiya

Ijtimoiy psixologiya shaxsning jamoa ichidagi xulqi, ijtimoiy munosabatlar, guruh ta'siri, stereotiplar, liderlik, konformizm kabi hodisalarni o'rganadi. Global kommunikatsiyalar rivojlanishi bu yo'nalishni yanada dolzarb qilmoqda.

Pedagogik psixologiya

Ta'lim jarayonidagi ruhiy omillarni, o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini, motivatsiya, qobiliyat va rivojlanish jarayonini o'rganadi. O'qituvchi-o'quvchi o'zaro munosabatlari, ta'lim texnologiyalari samaradorligi ushbu yo'nalishning asosiy tadqiqotlaridan biridir.

Klinik psixologiya

Klinik psixologiya psixik buzilishlar, stress, xavotir, depressiya, shizofreniya kabi holatlarni o'rganadi va psixoterapevtik yondashuvlarni ishlab chiqadi. Bu yo'nalish tibbiyot, psixiatriya va neyropsixologiya bilan bog'liq holda rivojlanadi.

Amaliy psixologiya

Amaliy psixologiya ishlab chiqarish, tashkilot boshqaruvi, marketing, sport, oilaviy hayot, gender munosabatlaridagi psixologik muammolarni o'rganadi. Ish unumdorligini oshirish, jamoa iqlimini yaxshilash, iste'molchi xulqini tahlil qilish bu yo'nalishning asosiy vazifalaridir.

Xulosa

Psixologiya fani o'zining ko'p qirrali va murakkab predmeti tufayli keng ko'lamli vazifalarni bajaradi. Tavsiflash, tushuntirish, prognozlash, rivojlantirish, boshqarish kabi vazifalar psixologiyaning ilmiy va amaliy yo'nalishlarini shakllantiradi. Psixologiya metodlarining xilma-xilligi esa psixik jarayonlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Zamonaviy davrda psixologiya kognitiv va neyropsixologiya, klinik psixologiya, pedagogik psixologiya, ijtimoiy psixologiya kabi yo'nalishlar bilan yanada boyib, multidisiplinar tus kasb etmoqda. Ushbu fan insonning ruhiy holati, shaxs sifatida rivojlanishi va jamiyatdagi o'rnini chuqur o'rganishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Anastasi, A., & Urbina, S. (2010). *Psychological Testing*. Pearson.
2. Gazzaniga, M. (2019). *The Consciousness Instinct: Unraveling the Mystery of How the Brain Makes the Mind*. Farrar, Straus and Giroux.
3. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer.
4. Myers, D. G. (2018). *Psychology* (12th ed.). Worth Publishers.
5. Schacter, D. L., Gilbert, D. T., & Wegner, D. M. (2017). *Introducing Psychology* (3rd ed.). Worth Publishers.